

ביטחוניזציה של סחר בישראל בר נדל

למדינת ישראל איומים ביטחוניים רבים. איומים אלה, בין היתר, משפיעים על השיח הישראלי ועל הלך הרוח בחברה הישראלית. מרכזיותה של תפיסת הביטחון בישראל נוכחת מאוד, ולא פעם נטען כי היא מתועדפת מעל שיקולים אחרים, ובפרט, שיקולים כלכליים (למשל: Ochs, 2011). המשמעות, במובנה הפשוט, היא שהשיקול הביטחוני לעתים תכופות יגבר על שיקולים נוספים. מחקר זה מצטרף לחזית המחקר על "ביטחוניזציה" (securitization), ובוחר האם ניתן להשפיע על העדפות הפרטים בסוגיות שאינן ביטחוניות בעזרת הצגתן כבעיית ביטחון (Balzacq, 2011). הרעיון בבסיס הספרות על ביטחוניזציה הינו פשוט ומפורש: מסגור תופעה מסוימת במונחים ביטחוניים מעלה את החשיבות שלה בעיני הציבור ומגדיל את תשומת הלב שהיא מקבלת ביחס לתופעות אחרות. כך למשל, בתקופת התפרצות נגיף הקורונה, לא פעם ההתרחשות תוארה כ"מאבק בנגיף", או ב"מלחמה" של ממש (Hoffman, 2020). באופן דומה, שומעים אנו חדשות לבקרים על "מאבק" בשחיתות, "מלחמה" בפשע או בתאונות הדרכים, ועוד.

מחקר זה בוחן האם מסגור ביטחוני של מדיניות הסחר של ישראל יכול להגביר את תמיכת הציבור בליברליזציה בסחר. אכן, ספרות קיימת מציעה כי מדינות לא פעם עוטפות הסכמי סחר מסוימים במעטפת ביטחוניית. לדוגמה, כשאררה"ב חתמה על הסכם סחר עם קוריאה, נטען כי גורמים אסטרטגיים וביטחוניים היו משמעותיים בקידות הסכם הסחר (Sohn and Koo, 2011). באופן דומה, אך בכיוון ההפוך, "מלחמת הסחר" הנוכחית בין סין לארה"ב אף היא מבטאת למעשה מסגור ביטחוני של סוגיה כלכלית. העלאת המכסים ובחינה מחודשת של החברות בהסכמי הסחר המולטילטרליים הגדולים לא פעם מוסגרה במונחי "ביטחון לאומי" (Zhang, 2022). למרות שתופעת הביטחוניזציה מושכת אליה חוקרים רבים ממגוון תחומים, ישנן אך מעט דוגמאות לשינוי בהעדפות סחר בקרב הציבור נוכח מיסגור סחר במונחים ביטחוניים. המחקרים המועטים שהתמקדו בשאלה זו עסקו בעיקר בארה"ב ובמעצמות הגדולות. מדינת ישראל היא מקרה מעניין מכמה סיבות: ראשית, היא מדינה קטנה, אך האינטרסים הביטחוניים שלה עומדים בראש סדר העדיפויות הציבורי. במובן הזה, היא יכולה להיחשב ל"מקרה קל" לבחינה, ועם זאת, אין טעם רב לבדוק השפעה של שיקולים ביטחוניים היכן שאלה אינם קיימים. שנית, מכיוון שהמקרה הישראלי שונה במובנים רבים מהמקרים שנבחנו עד כה (מבחינת גודל המדינה,

מיקומה הגאוגרפי, התרבות המקומית, ועוד), הוא חשוב לחיזוק התקפות החיצונית של הידע הקיים, שכאמור, מבוסס על מקרי בוחן בודדים של מדינות יחסית דומות.

לבסוף, מנקודת המבט של דעת קהל בנוגע לליברליזציה בסחר, מחקר עדכני מצא כי אינטרסים כלכליים לא מסבירים במידה מספקת את העדפות הסחר של הישראלים. בשונה ממקרי בוחן אחרים שמצביעים על קשר הדוק יותר בין אינטרסים כלכליים של הפרט לבין העדפות הסחר שלו, ניכר שבשראל הקשר די רופף, גם לאחר אספקת מידע אודות חלק מהברכות שסחר חופשי נושא עימו (נדל ושותפים, 2023, טרם פורסם). ממצאים אלה מרמזים שאולי שיקולים כלכליים "חלשים" מדי כדי להשפיע על העדפות, ויש לבחון השפעות שנתפסות כחזקות יותר בקרב הציבור הישראלי.

בעזרת סקר שנערך באוקטובר 2022 על ידי המכון לחירות ואחריות באוניברסיטת רייכמן, וכלל 1,507 משיבים המהווים מדגם מייצג של האוכלוסיה הישראלית, הטמעתי ניסוי שבחן האם שיקולים ביטחוניים יכולים להשפיע על העדפות סחר. נאמר לכלל המשתתפים בסקר כי ישראל שוקלת לחתום על הסכם סחר עם מרוקו. בעוד שקבוצת הביקורת לא קיבלה כל מידע נוסף אודות ההשלכות האפשריות של ההסכם, לחברי קבוצת הטיפול נאמר שהוא צפוי לחזק את האסטרטגיה הביטחונית של ישראל במזרח התיכון, וכן להדק את קואליציית המדינות שיתנגדו לאיראן וסוריה. לאחר מכן כלל הנסקרים (בין אם מקבוצת הטיפול או הביקורת) נשאלו באיזו מידה הם תומכים בהסכם כזה. מלבד שאלות אלה, הסקר כלל מערך של שאלות דמוגרפיות שישמשו כמשתני בקרה, לרבות מין הנסקר, גיל, הכנסה, השכלה, עמדות פוליטיות, מעמד כלכלי-חברתי, ועוד. הממצאים מצביעים על כך שמיסגור ביטחוני משפיע באופן חזק ומובהק על העדפות הסחר של הישראלים: בעוד שהתמיכה הממוצעת בהסכם הסחר עם מרוקו בקרב קבוצת הטיפול הייתה כ-3.78 (בסרגל שנע בין 5-1), התמיכה הממוצעת בקבוצת הטיפול הייתה 4.15. כלומר, קבוצת הטיפול הביטחוני תמכה בהסכם הסחר עם מרוקו בכ-10 אחוזים יותר בהשוואה לקבוצת הביקורת, ברמת ביטחון של מעל 95%. כמו כן, הממצאים בסך הכל עקביים עם מחקרים קודמים בתחום, ומראים כי, בין היתר, נשים פחות תומכות בליברליזציה מגברים, ממצא שכיח בספרות על העדפות סחר (Mansfield, Mutz & Silver, 2015; Burgoon & Hiscox, 2008). עם זאת, ניכר כי הטיפול הביטחוני השפיע באופן דומה מאוד על גברים ונשים כאחד, כלומר, הטיפול השפיע באופן גורף על הנדגמים, ולא רק על קבוצות מסוימות באוכלוסיה.

ממצאים אלה טומנים בחובם כמה תרומות חשובות. הם תורמים לתחום המחקר העוסק בהשפעות ביטחוניזציה, ובפרט, בקשר בין ביטחוניזציה וסחר. אמנם לישראלים רגישות גבוהה יחסית לשיקולים ביטחוניים, אך מאידך מרוקו אינה נתפסת כמדינה מאיימת, והתרומה הישירה של הסכם סחר עימה לאינטרסים הביטחוניים של ישראל אינה מובהקת. חרף זאת, יכולת המידע להשפיע על העדפות מרמז על חשיבותם של שיקולי ביטחון: גם כשאינם ישירים או מובהקים (למשל כמו איום ירי טילים מעזה), הם בעלי השפעה רבה. אם כן, הממצאים מבטאים את עוצמתו של מיסגור סחר במונחי ביטחון, ומראה עד כמה מיסגור זה אפקטיבי בעיצוב דעת הקהל.

מבחינת השלכות מדיניות, המשמעות בהקשר הישראלי היא שמקבלי החלטות יכולים לעצב את דעת הקהל בסוגיית הסחר בעזרת שימושים במונחים ביטחוניים. לא פעם ממשלות ישראל ניסו לקדם רפורמות של ליברליזציה בסחר, במידות הצלחה משתנות. אכן, לעתים קשה לשכנע את הציבור בברכות שסחר פתוח מביא, וקל יותר דווקא להצביע על השלכותיו השליליות. היסקוקס למשל טוען שלמתנגדי הסחר יתרון מובנה בשיח הציבורי מפני שהמסרים שלהם פשוטים יותר, מוחשיים יותר להבנה וניתן להזדהות איתם ביתר קלות. למשל, קל לראות את סגירתו של מפעל נוכח התגברות תחרות ביבוא, אולם קשה יותר לקשר בין רמת המחירים לבין ליברליזציה בסחר (Hiscox, 2006). אם כן, שימוש במונחי ביטחון הינו מכשיר נוסף שמקבלי ההחלטות יכולים להיעזר בו בבואם לגייס את דעת הקהל לרפורמה המקדמת ליברליזציה: במקום להתמקד בהשפעות הכלכליות של מדיניות כזו, ניתן להצביע על היתרונות הביטחוניים.

הפניות

Balzacq, T., 2011. Securitization theory. *How security problems emerge and dissolve*.

Burgoon, B. and Hiscox, M.J., 2008. The gender divide over international trade: Why do men and women have different views about openness to the world economy. *Cambridge, MA: Harvard University*.

Hiscox, M.J., 2006. Through a glass and darkly: Attitudes toward international trade and the curious effects of issue framing. *International Organization*, 60(3), pp.755-780.

Hoffman, A., 2020. The securitization of the coronavirus crisis in the Middle East. *The COVID-19 pandemic in the middle East and North Africa*, 10.

Mansfield, E.D., Mutz, D.C. and Silver, L.R., 2015. Men, women, trade, and free markets. *International Studies Quarterly*, 59(2), pp.303-315.

Nadel, B., Haftel, Y.Z., Herman, L, David, H.B., 2023. The effect of consumers' interest on trade attitudes: Israelis don't buy it. Unpublished manuscript.

Ochs, J., 2011. *Security and suspicion: An ethnography of everyday life in Israel*. University of Pennsylvania Press.

Sohn, Y. and Koo, M.G., 2011. Securitizing trade: The case of the Korea–US free trade agreement. *International Relations of the Asia-Pacific*, 11(3), pp.433-460.

Zhang, C., 2022, June. Analysis of Trump's Foreign Policies. In *2022 8th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2022)* (pp. 209-213). Atlantis Press.